

Людмила Кравцова,
заввідлом каталогізації
Центральної наукової бібліотеки
Академії наук Білорусі

Перехід до комп'ютерних технологій каталогізації в Білорусі*

ності в галузі впровадження нових інформаційних технологій та видів обслуговування, з дедалі більшим зростанням цін на друковану продукцію, що спричинює зменшення надходжень у фонди. Тому для нас особливо актуальне завдання побудови зведеного електронного каталогу та розробка правил бібліографічного опису (БО).

ЕК створюється на базі бібліотек Національної та Центральної наукової НАН Білорусі у рамках програми інформатизації республіки до 2000 р. з можливістю віддаленого доступу до нього по комп'ютерній мережі.

Реалізація міжбібліотечної інформаційної системи забезпечить обмін бібліографічними й іншими видами інформації між бібліотеками республіки та їх зарубіжними партнерами, створення і розподіл по мережі бібліографічних записів. Зведений ЕК наших бібліотек гарантує найефективніший доступ читачів до фондів, інформаційних ресурсів найбільших книгозбірень з використанням сучасних телекомунікацій. Відкриваються нові можливості автоматизації бібліографічного пошуку та формування локальних ЕК як у відомчих спеціальних бібліотеках, так і в мережі масових за рахунок використання готових бібліографічних записів.

Наукові бібліотеки Білорусі, зокрема й ЦНБ НАН, спільно з фондом інформатизації розробляють також питання створення в республіці Центру корпоративної каталогізації (ЦКК), що дасть змогу принципово по-новому підійти до

проблеми формування єдиного інформаційного масиву бібліографічних баз даних бібліотек. Однак для появи зведеного ЕК та ЦКК потрібен визнаний усіма книгозбірнями нашої країни єдиний формат машиночитаних бібліографічних записів, який забезпечуватиме інформаційну взаємодію бібліотек у Білорусі та поза її межами.

Для розв'язання цього в березні 1997 р. формується робоча група з провідних спеціалістів у галузі каталогізації найбільших республіканських бібліотек. До неї ввійшли представники бібліотек: Національної, Центральної наукової, Книжкової палати, Республіканської науково-технічної, Республіканської сільськогосподарської, державного університету, Білоруського університету культури. Фінансує Білоруський фонд інформатизації. Основне завдання групи - розробка національного обмінного формату для машиночитаних бібліографічних записів, який має врахувати і міжнародну, і національну практику. Як національний обмінний формат було обрано один з міжнародних комунікаційних форматів, а саме - ЮНІМАРК, адаптувавши його до конкретних умов.

Група розробників має: провести відбір полів та підполів; визначити їх підмножину та розкрити зміст; виробити методику заповнення полів та підполів з урахуванням існуючої в республіці практики каталогізації.

Робота здійснюється поетапно. Перший етап обмежується монографіями, серіальними виданнями та аналітичним описом. Другий -

Сучасні комп'ютерні технології дедалі частіше використовуються в бібліотечній справі Білорусі. У книгозбірнях розробляються системи з різними форматами даних, що значно утруднює обмін даними. Ми стикаємося з відсутністю методичного забезпечення бібліотечної діяль-

* В основу матеріалу покладено виступ на Міжнародній науковій конференції «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек» (Київ, жовтень, 1997 р.)

передбачає роботу з нотними та спецвиданнями.

За видами описів робочі групи поділено на підгрупи. В основу створення національного формату покладено такі принципи: забезпечення процесу внутрішнього та зовнішнього обміну, використання підготовлених бібліографічних записів різними локальними бібліотечними системами Білорусі; орієнтація на ГОСТ 7.1.84, що діє в наших бібліотеках; дотримання мінімального набору полів та підполів ЮНІМАРК; прахування обов'язкових та рекомендованих елементів, наповнення ЮСМАРК як одного з найпоширеніших у світі форматів. Аналізувався досвід Литви, Росії, які мають напрацювання з використання формату ЮНІМАРК. Це стосувалося зіставлення міжнародного стандарту з ГОСТ 7.1.84, тлумачення таких окремих понять, як, приміром, точка доступу, значущість заголовка, мова каталогізації, ім'я особи тощо. В результаті проведення численних семінарів, розширених засідань розроблені, з огляду на повноту опису, три версії національного обмінного формату, який є повним і включає всі необхідні поля для багатоаспектного опису національного документа. Версію буде використано науковими бібліотеками республіки, учасниками створення ЕК.

Національний формат призначено для представлення на міжнародному рівні. Він включає найповніший репертуар полів та підполів ЮНІМАРК з числа відбитих у національному повному обмінному форматі та національно мінімальний обмінний формат, що містить тільки обов'язкові поля та підполя повного національного формату, котрий використовуватиметься бібліотеками - користувачами ЕК.

Результати роботи висвітлено на прикладі версій повного національного обміну формату. Так, аналізуючи третій блок посилань формату ЮНІМАРК, який містить 29 полів, ми вирішили об'єднати в одне поле загальних посилань поля 300-310, 312, 313, оскільки відомості, призначені для вказаних полів, важко розносити по окремих полях. Хотілося б спинитися на блоці національного використання, який включає поля різного призначення. Наприклад, 907. Це доступність пер-

шоджерел, наявність у бібліотеці, її найменування, шифр зберігання, інвентарний номер, кількість томів та випуску серіальних видань у книгозбірні. 908 - тираж видання, дата його випуску. Пропонується два поля, що доповнюють опис дисертацій та їх авторефератів і містять відомості, які вимагає ГОСТ 7.1.84 (наукова спеціальність і дата захисту дисертації). У блоці національного використання введено поле 950, що містить опис каталогізованого документа за ГОСТ 7.1.84. Йдеться про каталожну картку, яка будується програмно, на основі введених полів і слугує для візуальної перевірки та передачі бібліотекам, що ведуть карткові каталоги. Введено поле з відомостями про складача запису, його редактора. Поле 929 - код і види каталогізованого документа - є найскладнішим за структурою полем національного використання в дев'ятому блоці. У полі 929 пропонується характеристика форми й змісту документів, які в основному є в різних полях ЮНІМАРК, але в них використовується неповний набір значень тієї чи іншої характеристики. Тому для національного використання слід застосувати повніший і більш систематизований набір значень, але при цьому зберігається і рішення ЮНІМАРК, відповідно з яким одній одиниці каталогізації може бути приписано кілька значень однієї і тої ж характеристики. Значення підполів у полі 929, що є характеристикою форм та змісту документів, переноситься програмно при міжнародному обміні у відповідні поля й підполя ЮНІМАРК. Відомо, що він дає змогу використовувати для полів національного опису не тільки дев'ятий, спеціально для цього призначений блок, а й інші. У зв'язку з цим були введені також поля для національного використання в блоці 0-й, 4-й, 6-й. Наприклад, 029 - ідентифікатор статусу запису на національній документ.

Характеристики змісту документів, опис яких припускає тільки відповідь на запитання «так» або «ні» пропонується наводити на національному рівні не в спеціальному полі, а в полях, передбачених ЮНІМАРК. Приміром, матеріали конференції, ювілейні видання та відбиття біографій в ЮНІМАРК - це поле 105, ювілейні видання в

урядових публікаціях в ЮНІМАРК - 100.

У процесі роботи виникла проблема скорочення слів та словосполучень, які рекомендуються діючими на території республіки стандартами, але не приймаються в міжнародних форматах. Суттєвим було питання про статус кожного елемента згідно із запропонованим мінімумом формату в ЮНІМАРК, розробленого IFLA. Статус обов'язкових елементів має всього сім полів для всіх видів видань документів. І тільки п'ять - для книжок та серіальних видань, що недостатньо для повноцінного БО. Тому деякі елементи, які мають статус факультативних, одержали в національному форматі статус обов'язкових. Приміром, відомості про видання, місце видання, основні примітки.

Трудомістким процесом є огляд змісту полів з детальним аналізом елементів даних по інформаційних блоках для їх адекватного використання в національному форматі. Важливим моментом при його створенні було зіставлення з форматом ЮСМАРК.

Отже, хоч останні роки для наших наукових бібліотек були й залишаються дуже важкими, все ж у їх автоматизації зроблено немало.

Пер. з рос. Н. Солонської